

 niPublish

FEBRUARY ISSUE

2026

+998 (99) 941-05-21
www.spectrumofdevelopment.com

ALEKSANDR FAYNBERG LIRIKASIDA VAQT VA XOTIRA KONSEPTI

(“Я жил” she’ri tahlili asosida)

Rashidova Dinora

Filologiya (ingliz tili) yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Aleksandr Arkadevich Faynberg lirikasida vaqt va xotira konsepti badiiy-estetik hamda nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda vaqt kategoriyasining adabiyotshunoslikdagi talqinlari ko‘rib chiqilib, xronotop nazariyasi asosida shoir she’riyatining poetik xususiyatlari ochib beriladi. Ayniqsa, “Я жил” she’ri misolida vaqtning retrospektiv, ruhiy va axloqiy qatlamlari tahlil qilinadi. Maqolada Faynberg lirikasida vaqt biologik oqim emas, balki insonning ma’naviy mas’uliyati bilan bog‘liq axloqiy kategoriya sifatida talqin qilinishi ilmiy asoslab beriladi.*

Kalit so‘zlar: *Aleksandr Faynberg, vaqt konsepti, xotira, xronotop, lirik subyekt, poetika.*

Kirish

Vaqt kategoriyasi adabiyotshunoslikda murakkab va ko‘p qatlamli tushuncha sifatida talqin qilinadi. Badiiy matnda vaqt nafaqat voqealar ketma-ketligini, balki inson ongining harakati, xotira mexanizmi hamda ruhiy tajribasini ifodalaydi.

XX asr o‘zbek adabiy muhitida alohida o‘rin tutgan rusiy zabon shoir Aleksandr Arkadevich Faynberg lirikasida vaqt va xotira motivlari yetakchi poetik omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Mazkur maqolaning maqsadi — Faynberg she’riyatida vaqt konseptining qanday badiiy modellashtirilganini aniqlash hamda uning axloqiy mazmunini ochib berishdir.

Nazariy asos

Badiiy vaqt va makonning o‘zaro bog‘liqligi adabiyot nazariyasida xronotop tushunchasi orqali izohlanadi. Ushbu nazariy qarash Mikhail Bakhtin tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, unda vaqt va makonning bir-birini to‘ldiruvchi birlikda namoyon bo‘lishi ta’kidlanadi.

Baxtin nazariyasiga ko‘ra, vaqt obrazlar orqali moddiylashadi va qahramon ongida aks etadi. Faynberg lirikasida ham vaqt tashqi tarixiy hodisa emas, balki ichki ruhiy tajriba sifatida gavdalanadi. Shu jihatdan shoir poetikasida vaqt subyektiv va axloqiy xarakter kasb etadi.

“Я жил” she’ri tahlili

Faynbergning “Я жил” she’ri retrospektiv xarakterga ega bo’lib, unda lirik subyekt hayot yo’lini ichki hisobot shaklida qayta baholaydi. She’rning markaziy satrlari quyidagicha:

Я жил — не прятался за спины,

Я жил — и совесть берегу.

Mazkur misralarda “Я жил” anaforik takror vositasida kuchli semantik yuk oladi. Bu yerda “yashadim” fe’li biologik mavjudlikni emas, balki ongli va axloqiy faoliyatni anglatadi.

Ikkinchi satrdagi “совесть берегу” birikmasi vaqtning ma’naviy javobgarlik bilan bog’laydi. Demak, she’rda vaqt xronologik ketma-ketlik emas, balki vijdon bilan o’lchanadigan ichki mezon sifatida talqin qilinadi.

She’r kompozitsiyasida o’tgan zamon shaklining ustunligi retrospektiv xotira effektini kuchaytiradi. Lirik qahramon o’z hayotini tashqi hodisalar orqali emas, balki ichki mezon — vijdon orqali baholaydi.

Vatan va makon tasviri: vaqtning makon orqali moddiylashuvi

Faynberg she’riyatida vaqt ko’pincha makon obrazlari orqali gavdalanadi. Masalan:

- Baxsh etadi dilga oromlar,
- Boqsang tabiatning ro’yiga.
- Toshkulbalar, loysuvoq tomlar
- Chopib chiqar daryo bo’yiga.

Bu yerda “toshkulbalar”, “loysuvoq tomlar” kabi konkret detallar xronotopning moddiy komponentini tashkil etadi. Makon orqali o’tgan davr hissi uyg’onadi.

Xronotop nazariyasiga ko’ra, badiiy vaqt makon orqali sezilarli shakl oladi. Faynberg lirikasida ham vaqt abstrakt tushuncha emas — u hovli, tom, daryo, non timsollarida jonlanadi.

Keyingi misralarda:

- To’lin oyga o’xshar hamisha
- Harorati quyosh kabi non.

Bu yerda non obrazi vaqtning davomiyligi va hayot aylanishini ifodalaydi. Kosmik obrazlar (oy, quyosh) bilan kundalik predmet (non)ning uyg’unlashuvi vaqtning universalligi va insoniyligi o’rtasidagi aloqani ochib beradi.

Vaqt va xotira: retrospektiv ong poetikasi

She’rning yana bir muhim parchasida shoir yozadi:

Daricha. Bog’. Hovli raqami...

Vaqt raqamini unutdim faqat.

Mazkur misralarda lirik subyekt makon elementlarini aniq eslaydi, biroq vaqtni unutadi. Bu poetik paradoks shuni ko'rsatadiki, inson ongida sanalar emas, balki hislar saqlanadi.

Shunday qilib, Faynberg poetikasida vaqt xotira orqali qayta yaratiladi. U tashqi tarixiy ko'rsatkich emas, balki ichki ruhiy tajribadir. Vaqtning subyektivlashuvi esa shoir lirikasining falsafiy-estetik chuqurligini belgilaydi.

Ilmiy umumlashtirish

Keltirilgan she'riy parchalar tahlili shuni ko'rsatadiki:

“Я жил” she'rida vaqt axloqiy hisobot shaklida namoyon bo'ladi;

Makon obrazlari vaqtni moddiylashtiradi;

Xotira vaqtni subyektivlashtiradi;

Vaqt lirik subyekt ongida ma'naviy mezon sifatida talqin qilinadi.

Natijada Faynberg lirikasida vaqt biologik oqim emas, balki axloqiy-falsafiy kategoriya sifatida namoyon bo'ladi. Xulosa

Aleksandr Arkadevich Faynberg lirikasida vaqt konsepti murakkab poetik tizim sifatida shakllangan. U tarixiy yoki kalendar vaqt bilan cheklanmaydi, balki inson vijdoni va xotirasi bilan uzviy bog'lanadi.

“Я жил” she'ri tahlili shuni tasdiqlaydiki, shoir uchun yashash — bu oddiy mavjudlik emas, balki ma'naviy javobgarlikdir. Shu jihatdan Faynberg she'riyati vaqtni

inson ma'naviyati bilan birlashtiruvchi falsafiy-estetik hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shukhratbekova, Z. (2025). Aleksandr Faynberg's role in Uzbek literature. Journal of Multidisciplinary Sciences and Innovations. <https://inlibrary.uz/index.php/jmsi/article/view/82776>
2. Mirag'zamova, O. (2025). Alexander Faynberg: A bridge between two culture through bilingual poetry. <https://journal-web.uz/index.php/02/article/view/538>
3. Mirag'zamova, O. (2025). Aleksandr Faynberg: The life, legacy, and literary contributions. <https://ijournal.uz/index.php/judr/article/view/1792>
4. O'zbekiston Milliy Axborot Agentligi. (2024). O'zbekistonni o'z ona yurtidek sevgan shoir. https://uza.uz/oz/posts/ozbekistonni-oz-ona-yurtidek-sevgan-shoir_652727
5. Faynberg, A. A. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
6. Faynberg, A. A. UzPedia onlayn ensiklopediyasi. https://uzpedia.uz/pedia/faynberg_aleksandr_arkadevich